

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახატებიანი ზაფხუთი გამოცემის უმჯობესი კვირა დღე

№ 36

ა ბ ვ ი ს ტ ო 25 1896 წ.

№ 36

შინაარსი: განცხადება—საზაფხულო მასლაათი არიშინისა.—სხვა-და-სხვა ამბავი.—საყურადღებო ამბები.—ბავშვების თავშესაფარი და საავადმყოფო—ჯ-სა.—* * * * * ლექსი ლასინისა.—ენის წარმოდგომაზე (შემდგომი), პ. გ. ჭარაიასი.—ნეტავ რამს, ლექსი გნ. ნინო ორბელიანისა.—მგზავრის შენიშვნები ვინმე ქალისა.—საქველ-მოქველ საქმე და კერძო განცხადებანი.—

„აკვალის“ ხელის მომწერლებს მოგაგონებთ, ვისაც ფული არ შემოუტანიათ, დროზე შემოიტანონ.

საზაფხულო მასლაათი.

**მასწავლებელ ქალთა საზოგადოების სკო-
ლაში.**

(რომელსაც განაგებს ანასტასია წერეთელისა)

მიიღებენ ყმაწვილებს 26 აგვისტოდან ყოველ დღე (გარდა უქმე დღეებისა) 10 საათიდან 1 საათამდის და საღამოობით 6—7 საათამდე. (სკოლა იმყოფება ველიამინოვის ქუჩაზე, № 3, ქალაქის სახლის გვერდით).

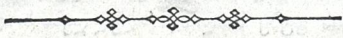
სკოლაში 5 განყოფილება იქნება. პირველ მოსამზადებელ განყოფილებაში მიიღებენ ისეთ ყმაწვილებს, რომლებმაც არ იციან რუსული და რომელთაც დედა-ენაზე ასწავლიან.

უფროს განყოფილებებში ყმაწვილებს ამზადებენ ყველა სასწავლებლებში; როგორც ვაჟებს, ისე ქალებს, მიიღებენ არა ნაკლებ 6 წლისას.

სკოლაში შეიძლება ყმაწვილების დაბინავება. სწავლა დაიწყება 5 ენკენისთვის.

ერომ ჩემ პირველსა ზე მასთან უკანასკნელ ფელეტონში ნანსენობას* მოგახსენებდი, უძველია, შენ, ჩემო მკითხველო, მხრები მალა აიწიე ნიშნათ უსაზღვრო განცვიფრებისა და, ვინ იცის, იქნება, ღმერთს შესცოდე და მე ცილის მწამებელი მიწოდე. აი, ახლაც მინდა მეორე სენი აღწერიშო, სენი, რომელსაც უჩედრინის ტერმინოლოგიით ეწოდება.... არ ვიცი, ახლა რას იტყვი? თუ ისევე მიმიკითგუს რა გამოხატო შენი განცვიფრება, ვინ იცის, იქნება, მხრების აწივის მაგიერ, შენ ფეხებს ისეთი „სიტუაცია“ მისცე, როგორც კეთილშობილმა იანკამ იცის ხოლმე ეჟამა მოსვენებისასა. შენ, რასაკვირველია, ამ პოზაში ვერ მოისვენებ და მეც ბოდიშს ვიხდი შენ წინაშე, ჩემო მკითხველო, მეტადრე თუ შენ „დამა“ ბძანდები. თუ არ გამოწყრები, ხომ კარგი, თუ გაწყრები და არც მაგას ვარ ხამი: ჩემი ხელობა ისეთია, რომ ყოველ ეჟამ უნდა მოველოდე შენ წყრომას. ჩემი საქმე მხო-

ლოთ ის არის, რომ გავაცნო შენი მტერი და მოყვარე, თვალი ავიხილო იმაზე, რასაც შენ ვერა ხედავ, ან არ გინდა დაინახო, და ასე და ამ გვართ სარგებლობა მოგიტანო. ზოგჯერ შენ იქნება არც კი გასურდეს შენი სარგებლობა, მაგრამ ჩემი მოვალეობა მაინც ასეთია, შენ მაგიერ შენ საქმეზე მე უნდა ვიტყვო თავი, თუმცა ვიცი, რომ ამისთვის შენ იქნება, კრუპის ზარბაზნებიანი არტილერიაც გამოიყვანო ჩემ წინააღმდეგ. ჩვეულება რჯულთ უმტკიცესიაო, უთქვამთ ძველებს, და მეც მისი მონა ვარ.

ამ პატარა „პროტასიას“ შემდეგ მინდა მოგელაპარაკო ჩვენი უკულმართი ცხოვრების შესახებ, მინდა მოგელაპარაკო ჩვენი ცხოვრების დაწერილობა-დაქუცმაცებაზე. შენი არ ვიცი და მე კი ჩვენი ცხოვრება სწორეთ შეგუბებულ ბაყაყების ბუდეს მაგონებს, ომ მოკიდებულ ჭაობს, სადაც სხვა-და სხვა ქვემძრომთ უბოვით თავშესაფარი. ვიცი, შენ ამის წინააღმდეგი ხარ, და ამ ბოლოს დროს „პროტესტებში“ და „ეოზრაცენიებში“ ხომ ისე დაგახელოვნეს, რომ ახლავე მესმის შენი ყვირილი: ფაქტია! მაპატიე, რომ ამ თხოვნას ვერ გისრულებ. ფაქტი! ამას რაღა ფაქტი უნდა, როდესაც ეს თითონ ფაქტია? აბა მიბძანე: რომელ ჩვენ საზოგადო საქმეს, რომელ დაწესებულებას ატყვია სიცოცხლის *) ნიშან-წყალი? სად არის ხალხისთვის ზრუნვა, სად არის მწერლობის ცხოველ-მყოფელი გავლენა, სად არიან მოღვაწენი, რომელნიც

სანთელსავით თვით იწოდენ,
და სხვას კი გზა უნათებდენ?

ვერა ხედავ, განა?
ვერც მე ვხედავ!

მაგრამ ვიკითხოთ, რა უნდა იყოს მიზეზი ასეთი დაწვრილობებისა? ხომ იყო ერთი დრო და დიდი ხანიც არ არის მას აქეთ, როცა ჩვენშია საზოგადო ცხოვრება ისე არ იყო მიმქრალი? რა ცეცხლი იყო ის ცეცხლი, ან რა ქვაბი იყო ის ქვაბი, რომელშია ჩვენი ცხოვრება ისე ენერჯიულათ ტრიალებდა? ამბობენ, ის ცეცხლი პრომეთეოსის ცეცხლი იყო, გულწრფელი სიყვარული ადამიანისა და საზოგადო საქმისაო. ის ძალა იდეალის ძალა იყოვო. ვითომ მართალია? ან, იქნება, ყველა საკითხი გადაწყდა და უტოპიებს ბოლო მოელო? ან შეიძლება, ვისაც საკითხის გადაწყვეტა შეეძლო, ყველა გაწყდალმერთმა ნუ ინებოს, რომ ეს ასე იყოს, მაგრამ, მა-

*) არიან ისეთი გულუბრყვილო ადამიანები, რომლებიც კმათა შორის ყიზილბაშურ ბრძოლას ჩვენსათვის დასწრეა უნდა განსაკუთრებით ნიშნათ სხვადასხვა. ხუტარ არიან მოწმუნენი..

გარი ის არის, რომ ჩვენ აღარა გვადლევენს რა, არავითარი „დაწყველილი კითხვა“ აღარ არსებობს ჩვენთვის! ჩვენ თითქო განგებ ვიცილებთ თავიდან იმ questio vexata-ს, რომელიც ადამიანს ადამიანობას აძლევს და რაღაც ჩხირკედელაობას მიეცემივართ. ამ ჩხირკედელაობას ზოგნი „კულტურულ, ორგანიულ შრომას“ უწოდებენ და სრულიად კმაყოფილი არიან, რომ ასეთი მაღალი და მყვარალა სახელი მოუწინახეს თავის უქნარობას. ეს ყველა ასეა, მაგრამ მაინც რის ბრალია ჩვენი აპატია, ჩვენი ცხოვრების უფერულება? იქნება, იმითი აიხსნებოდეს, რომ საზოგადოებაში დიდი დიფერენციალია მოხდა, ყოველ საქმეს თვისი შესაფერი კაცი ჰყავს მიჩენილი და ცხოვრების მეხანიზმი ისე თავისუფლათ მუშაობს, რომ არც ერთი ჩარხი მეორეს არ უშლის, არ ედება და რადგან ჩარხთა შორის არავითარი კონფლიქტი არ არსებობს, ამიტომ არც ბრძოლა და აყალ-მაყალი, შეიღობა დამყარებულა და სადაც მშვიდობიანობაა, ხომ გუბეც იქ არის.

ასეთ გუბეს კაცი კიდევ როგორმე მოეწყობოდა, თავს იმითი მაინც ინუფემბდა, ეს ჩვენი განვითარების პროგრესის შედეგია, malum necessarium-ი გახლავს, თავიდან ვერ ავიცილებთო და სხ... სწორეთ ისე, როგორც სჯიან ხოლმე კაპიტალიზმზე. მაგრამ აქ საქმე ცოტა სხვანაირათ გახლავთ. ჩვენ ცხოვრებაში ასეთი სპეციალიზაცია ჯერ არ მომხდარა, რომ მას მოეკლას სიცოცხლე. ასე რომ იყოს, ჩვენ მყისვე ავმხედრდებოდით მის წინააღმდეგ, ვინაიდან ჩვენც მავნებლათ მიგვანია იგი. ასე ბრძანებენ რუსის სუბიექტივისტებიც, თუმცა ოც-და-სამი საუკუნით მათზე აღრე დიდმა ფილოსოფოსმა პლატონმა უფრო რადიკალურათ გამოთქვა იგივე აზრი, როდესაც „ქალთა ემანსიპაციას შეეხო“: სპეციალიზაცია მავნებელია, კაცს გემოვნებას უზღვენს, მის ესტეტიურ გრძნობას ამდაბლებსო.

ერთი სიტყვით ჩვენი დაწვრილობა სპეციალიზაციის და დიფერენციალის ბრალი არ არის. უფრო ნამდვილი მიზეზი ჩვენი დაწვრილობებისა ჩვენვე ვართ, ვინაიდან „ისტორიას“ ჩვენა ექმნით. მაგრამ დავენებოთ სოციოლოგიურ კვლევას, მკითხველო, თავი. ეს ჩვენი საქმე არ არის. რაც უნდა იყოს, მე იმ აზრისა ვარ, რომ

ჭირსა შიგან გამაგრება ისე უნდა ვით ქვით-კირსა.

მით უმეტეს, რომ ჩვენ ბედნიერ სამშობლოს თურმე ჯერ კიდევ არ გამოლევია „თავდადებული მოღვაწეები“, რომლებიც იბრძვიან და იბრძვიან საქმეცნო, საზოგადო ინტერესის გულისთვის. ჩვენი ცხოვრების გუბე ხანდისან აღელდება ხოლმე ტალ-

ღების მაგერ პატარ-პატარა ბუშტებს მოიგდებს პირზე, თითქო ეს არის ეინმე ჩაუძირავს და დაუხრჩვიაო. ეს მართლა ასეც მოხდება ხოლმე. გუბე შეირყევა და მისი „მოღვაწენიც“ ხშირათ ისრჩობიან შიგა. აი, ამ მოკლე ხანში მთელი „მოღვაწეთა გუნდი“ საუკუნოთ გამოესალმა წუთისოფელს.

ამ გვარი „მოღვაწენი“ ჩვენ თურმე მრავალი გეყოლია, ისე მრავალი, რომ I⁰-ებსაც კი აღგენენ თურმე. საწუხარო მხოლოთ ის არის, რომ თავიც მოაქვთ თავისი „მოღვაწეობით“. O tempora, o mores! უწინ ამითანა „მოღვაწეები“ ალაგმულები იყენ, იმალებოდენ, ახლა კი ეს სპეკულიაციის რაინდები მოუტიდლათ გამოდიან მოედანზე და თავის დროშას თამამათ აფრიალებენ. აქ მოღვაწეებმა კარგათ იციან, რომ „საზოგადო ზნეობაში“ მათივე მეოხებით იმდენათ დაბლა დაიწია, რომ უშიშრათ შეუძლიათ გამოიტანონ დროშა; ამ დროშას შეჭარბებთან არა მარტო „გახუნებულო“ რადიკალები, არამედ ბევრნი ისეთიც, რომელთაც თავის დღეში არა ჰქონიათ საკუთარი ფერი და ამიტომ არც „ვახუნება“ შეუძლიათ და არც „გაუხუნებლობა“. „აი, ისტორია!“ შეგვიძლია ეთქვათ ჩვენ. სხვა რა გვეთქმის?!

არ მინდოდა „ფაქტებს“ შევებოდი, მაგრამ ჩემმა „პოზიტიურმა მიმართულებამ“ მაინც თავისი გაიტანა. რაც ეს მასლათი გავები, თავში სულ ერთი ფაქტი, ერთი საქმე მიტრიალებს. დმერთმა კარგი მოგცეს, კარგი სახეირო საქმე ის იყოს ყველასთვის... „იყო და არა იყო რა, იყო ერთი ედემის დარი მხარე. მისი ევროპასთან დახლოება მოინდომა კრებამ რკინის გზის ლიანდაგით. ამისათვის მან დახარჯა გამოკვლევაში, პლანებში, „ნიეე-ლიროკეკამი“ თავისი ოფლით მონაგარი 16,000 მან. და მან ეს პლანი ვილასაც მიაბარა. „ისტორიჩესკო ოპიტი“ მას არასა შევლის. ბოლოს, როგორც ყოველთვის ასეთ შემთხვევას ჩვევია, გამოჩნდა მთხრობელი და აუწყა კრებას, შენი პლანები თელაეში დაფრიალებდნო. იწყო დრტეანეა და მეყესეულათ დადგინა მან შემდეგი სპეტიკი, მაგრამ გამოურკვეველი განაჩენი: „გამოერთვას მას, ვისაც ჰქონდესო“. რას ნიშნავს ეს „ვისაც ჰქონდეს“? ნუ თუ მას, ვისაც უნდა ჰქონდეს, ან გვარი, ან სახელი და ან წოდება არ გააჩნია? ჯერ ამ საქმეზე ბასი არ დამთარებულაყო, რომ ერთმა ლარბიმა აზნაურშეილის ქერიემა დარბაზში შემოაძეგძევა თავისი დაძველებული მზოთვის „ხანდუკი“, რომელსაც ზედ ეწერა ძველებური ხუცურთ ასოებით:

მრავალ არიან, უფალნო, მტენი,
და წარიტაცონ შენი ცხოვარი.

— თუ კიდე გავაჩნია რამე, შენი კირიმე, ბატონო, აი, ამ ზანდუკში დაკეტე და გასაღები ჩუმათ ზღვაში გადააგდე, თორემ...

აქ თავმჯდომარის ზარმა უეცრათ ხმა ჩააწყვეტინა საწყალ ქერის.

მე როგორც ქეშმარიტი ქართველი „სოციალდემოკრატი“, რასაკერველია, მონარული ვარ, რომ მსოფლიო ევოლიუციის კანონები ასე ბრწყინვალეთ იჩენენ თავის ძალას ჩვენ „ჩუდნოე დეორიანსტეოზე“, მონარული ვარ, რომ იგი, რომელიც ერთ დიდ ლუარსაბ შათქარიდეს მომაგონებს, ასე უწყალოთ ისჯება ევოლიუციის კანონებით, მაკრამ ქულა დადე და სამართალი თქეო. ჩემი ფილოსოფიური სკეპტიციზში არც ისე შორს მიდის, როგორც ერთი ჩვენი ფინანსისტისა, რომელმაც თავის ადამიანობაც კი საქვეყნოთ უარ-ჰყო; არა, ბატონებო, homo sum და როგორც ჩვილი გულის პატრონ ადამიანს მიუხედავთ ევოლიუციისადმი ღრმა პატივსცემისა, მებრალება ჩვენი „ჩუდნოე დეორიანსტეო“, რომელსაც ასე უწყალოთ უპირობენ გაკრეკას.

ცოტა არ იყოს კიდეც მეშინია, რომ ასე პირდაპირ გამოეთქვი ჩემი აზრი „ჩუდნოე დეორიანსტეოზე“, მაგრამ ვანა მარტო მე ვარ ასეთი აზრასა: აი, ზევით რომ „მოღვაწეთა გუნდს“ მოგახსენებდი, ისინიც ჩემი ამხანაგები არიან, ისინიც „სოციალდემოკრატები“ არიან, თუმცა კი ვერა გრძობენ ამას: ისინიც ხელს უმართვენ „მსოფლიო ევოლიუციის კანონებს“ და ცდილობენ იმ კრების განადგურებას. რა გავწყობა: სულით და გულით მოძღვნილი მცირელიც შეიწირებაო, მოგვასენება. მაშ რასა ნიშნავს ის საუცხოო „კარტანა“, რომელიც ჩარახჩიანოვის მალაზაში ენახე, თუ არ იმას, რაც მე მოგახსენეთ. ქალაქლებმა ყველამ ენახეთ და მე რომ ჩარახჩიანოვისა ვიყო, ახლა მთელი ქართლის სოფლებს დაველოდი და ვაჩვენებდო, აი, სწორეთ ისე, როგორც ერთხელ ერთი „კარტინა“ დაჰქონდათ, და აჩვენებდენ რილაცის (?) დასამტკიცებლათ. მაგრამ ისეც ისა ჯობს, მე გადმოგცეთ ამ „კარტანას“ შინაარსი, თორემ ვაი თუ თქვენ ვერა ნახოთ, რადგან, როგორც ხმა გავარდა, ვიღაცესაც I⁰ შეუდგენიათ და სურთ შეიყიდონო.

„ჩუდნოე დეორიანსტეოს“ ცრემლი სდის შეუშრობელი. შეენიერი ქალი იწევს კრებ საკენ, მაგრამ მისი მოტრუიალე კვალები გზას უკვრენ და ა' უშვებენ.

— je vous aime, je vous adore! — შესტრიან მას.

— უყურეთ; უყურეთ: აიწია, აიწია! — გატაცებით ყვირიან კავალრები და თვალები უბრწყინავთ.

— რა აიწია, ვინ აიწია? კითხულობს ერთი „აღორატორი“, და შეენიერ ქალს ფეხებში შეჰყურებს.

— აქციებმა, აქციებმა აიწიეს!.. ისმის მხიარული ხმაურობა.

მართლაც შეენიერი ქალის ტანზე აქციებს სულ მალლა აუწევიათ და შეენიერი ქალი შიშველი რჩება...

მხოლოდ კავალრები კვლავ ახალ-ახალ ჯიბეებს იკერებენ...

არამანი.

სხვა-და-სხვა ამბავი.

აერთო ზარალი, რომელიც მოუვიდა წარსულ წელს ამიერ-კავკასიის სოფლის მცხოვრებთ, აღემატება 3 მილიონ მანეთს. ამ რიცხვში, რასაკვირველია, არ შედის ამიერ-კავკასიის რკინის გზის ზარალი, რომელიც აგრეთვე რამდენიმე მილიონამდის აღის. (Нов. Об.).

* *

ჩვენი ახალგაზდა მხატვარი გაბაშვილი ცოტა ხნით ჩამოსულა მიუნხენიდან. ეს ორი წელიწადია, რაც აქაურმა „ღარიბ თავად-აზნაურთა შემწე კომიტეტმა“ შემწეობა აღმოუჩინა, რომ ამ ყმაწვილ კაცს დაემთავრებინა სამხატვრო სწავლა, ძველ მხატვრობით განთქმულ ქალაქ მიუნხენში; ახლაც, როგორც შარშან, ამახ მიუღია ვერცხლის მედალი. თუ მივიღეთ მხედველობაში, რომ ყველა მისწრაფის ამ ქალაქში, როგორც მხატვრობისთვის საუკეთესო ადგილს, ჯილდოს დიდი მნიშვნელობა ექნება. 96 კაცში, მხოლოდ ორს მიუღია ვერცხლის მედალი. სურათი სამარყანდის ბაზარი, რომლისთვისაც ჯილდო მიიღო გაბაშვილმა, გამოფენილია ახლა მიუნხენის სამხატვრო გამოფენაზე. მეორე მისი სურათი ჩვენებური „მრეცხავი დედაკაცები“ ბერლინშია გამოფენილი. მესამე „ბუხარა“ — ვენაში. ახლაც მასალის მოსაგროვებლათ ჩამოსულა, რომ შემდეგ მიუნხენში დახატოს სხვა დიდრონი სურათები ჩვენი ცხოვრებიდან.

* *

ჩვენ მივიღეთ მოსკოვი დაბეჭდილი შეენიერი

დიდი სურათი „საქართველოს დიდება“, გამოცემული მ. ჰ. საბინინისაგან. სურათი ფერადი წამლებით სუფთათ და კარგათ არის გამოყვანილი, ფასიც ძალიან მცირეა (1 მან. 20 კაპ.). ჩვენ მხოლოდ ის გვაკვირვებს, რომ ეს სურათი არის გადმოღებული სიონის ტაძრიდან და რატომ ზედ წარწერაც ისეთივე არა აქვს, როგორც თვით სიონის ხატზეა.

* *

ქვემო ქიზიყის სოფლებს სურთ იყოლიონ ქართული ექიმი; ვინც მოსურვებს ქიზიყში ექიმობას, თხოვენ აცნობონ შემდეგი ადრესით: (Сигналь — Мачхави Д. Надирадзе), და წერილით შეატყობინებენ პირობებს.

* *

ოფიციალურ ცნობებით, თბილისის გუბერნიაში ივლისის თვიდან გაჩენილა საქონლის სხვა-და-სხვა ავთომყოფობა.

* *

„კავკასიის სამეურნეო გაზეთს“ კორესპონდენტო კახეთიდან იწერება, რომ ამ ქამათ იქ აღმოუჩენიათ ახალი მტერი მევენახეობისა. ეს არის თურმე ერთნაირი ჭია, რომელიც ყურძნის მარცვალში იმყოფება და მთელ მის რბილ ნაწილს ჭამს. ეს ჭია შემდეგ პარკს იკეთებს და პეპელათ იქცევა. ეს სენი თურმე დიდ ზიანს აძლევს რქა-წითელას.

* *

ქუთაისიდან ატყობინებენ „Нов. Обоз.“-ს, რომ შორაპნელ ქვა-გუნდის მწარმოებელთა კრებას განზრახვა აქვს იშუაზღვროს, სადაც ჯერ არს, რომ ქუთაისში გახსნალ იქნას სამთო სასწავლებელი. ამ საქმისათვის ქალაქი უთმობს უსასყიდლოდ მიწას და ქვის მასალას.

* *

მკათათვის 23 ტარიანაზე (შირაქში) ცეცხლი გაჩნდა და ბევრი ფშაველის ცხერის ბინა დაიწვა. დამნაშავე, რასაკერვლია, ვერ იპოვეს. საყურადღებოა, რომ არა ერთხელ და ორჯელ გადაუწვავთ აქაური ბინები ზაფხულობით, როდესაც მათი პატრონები შორს მთებში დასდევენ ცხერებს.

* *

თუქურმიშაში (Царские волости) ორმოც კომლ-

ზე მეტი ქართველობა ცხარებს, მაგრამ ამათში ქართული არც სკოლაა, არც ბიბლიოთეკა და არც ეკლესია, მაშინ როდესაც სხვებს თავიანთი ეკლესიაცა აქვთ და სკოლებიც. იქელი უნდა ვიქონიოთ, რომ განმარტოებული, უცხო ტომთა შორის მცხოვრები, თუქურმიზის ქართველობა ეცდება და შემდეგ-სათვის მაინც იზრუნებს სკოლისა და ბიბლიოთეკა-სამკითხველოს დაარსებაზე.

* *

ჩვენ გვატყობინებენ სოხუმიდან, რომ რადგან 13 მარიამობისთვის შესრულდა 30 წელიწადი განსვენებული ისტორიკოსის სულხან ბართაყელის სიკვდილისა, ამიტომ აქაურმა ქართველობამ გადაიხადეთ პანაშედი სოხუმის სასოფლო წმინდა გიორგის ეკლესიაში. მწირველი იყვენ ღვკ. მ. დ. მაჭავარიანი და მღ. მ. ხელაია. სოხუმის შეგნებული ქართველობა ყველა დაესწრა და შემდეგ ხელის მოწერაც გაიმართა, რათა მარმარილოს ქვა დაედოს საკლავს.

* *

ადელხანოვის ქარხანაზე „Правит. Вѣст.“-ში წერენ შემდეგს: „კავკასიის ტყავის და ნაბღის ნაწარმოები ამ უკანასკნელ დროს ერცეოდება არა მარტო კავკასიაში, არამედ სპარსეთშიც და სათათრეთშიაც. თუ როგორ გადიდა ეს წარმოება, ამას, სხვათა შორის, მოწმობენ ადელხანოვის ქარხნის და ფაბრიკის ნაწარმოებნი ნიჟნი-ნოვგოროდის გამოფენაზე. ეს ქარხანა აწეღის ფეხსაცმელს მთელ კავკასიის და ამიერკასპიის სამხედრო უწყებსა და ამზადებს აგრეთვე იმავე უწყებისათვის ტანსაცმელს და ფეხსაცმელს; მასალათ ხმარობს ადგილობრივ ნაწარმოებს. ნაბღის წარმოებაში ეს ფაბრიკა ერთათ ერთია მთელ რუსეთში, რომელიც ორთქლის საშუალებას ხმარობს წარმოებაში, ტყავის მოქნისათვის კი ელექტრონულ ძალას. ფაბრიკის წარმოება, რომელიც 1000 მუშა ხელს აძლევს სამუშაოს, აღის 1.300,000 მანეთამდის წლიურათ.

* *

დრო იყო, რომ კავკასიას, როგორც საშიშარ მხარეს, ყველა უცხოელი გაურბოდა, და მასზე მხოლოდ ოცნებობდნენ. ათასში ერთი თუ ვინმე გაივლიდა კავკასიის მიდამოებში, რაც მას ღიდ ღვაწლათ ჩათვლებოდა, მეტადრე ამასთანავე თუ რაიმე ცნობებს დასტამბავდა. დღეს ეს დრო სამუდამოთ წასულია. თანამედროვე წარმოების ფორმას, კაპიტა-

ლიზმს, ევრაეითარი ბენებრივი თუ ხელოვნური ზღუდე, ევრაეითარი საშიშროება, ვერ შეაკავებს. ახლა არ გაივლის ისეთი დღე, რომ გაზეთებში არ ამოვიკითხოთ, ამა-და-ამ ადგილას ეს და-ეს მადანი აღმოაჩინესო, ესა-და-ეს წარმოება დაიწყესო, ესა-და-ეს უცხოეთის თუ რუსეთის კამპანია გზავნის ინჟინრებს კავკასიის არე-მარეთა და მის ბუნებრივი სიმდიდრის გამოსაკვლევათ, რათა ახლო მომავალში შეუდგენ უზარ-მაზარი წარმოების ალორძინებასო. საგულისხმო ის არის, რომ აქ ძველებურ წოდებრივ გარჩევას სრულებით ადგილი აღარ აქვს: თაყადი, ძლიერა, ნასწავლი, უსწავლელი, — ყველანი ერთი-და-იმავე იარაღით — ფულით აღჭურვილი გამოდიან.

აი, ამ დღეებში ადგილობრივ გაზეთებში რუსეთის გაზეთებიდან გადმობეჭდილი იყო ცნობები იმის შესახებ, რომ კავკასიაში გამოამგზავრებულან წარმომადგენელი მოსკოვის ერთი დიდი მწარმოებელი ფირმისა, რომელსაც სურს დაიწყოს კავკასიაში დიდი წარმოება სხვა-და-სხვა მაღნების შესამუშავებლათ. ამვე მიზნისათვის როსტოვში მისულა ამ ქამათ თ. გ. გ. ლობანოვ — როსტოვესკი, მფლობელი დიდი მამულისა კავკასიაში და ამიერ-კასპიის მხარეში.

საყურადღებო ამბები.

ქიზიყა. არა მგონია, საქართველოს რომელსამე სხვა კუთხეში ისე ხელ-უხებლათ იყოს დარჩენილი საერთო მიწის მფლობელობა, როგორც ქიზიყში. ქიზიყში არა თუ მარტო გლეხობას, არამედ აზნაურობასა და სამღვდელოებასაც, სამოსახლოს და ევენების გარდა, საკუთრება არა აქვთ. სახნაფ-სათიბი ღ სძოვარი მიწდერები დაყოფილია სოფლებს შორის; ამ მიწდერებით სარგებლობენ ყველანი, განურჩევლათ წოდებისა. აქვე უნდა შევნიშნო, რომ სახნაფ-სათიბი ქიზიყელებს მომეტებულათ შირაქის მხარეს ისე ბევრი აქვთ, რომ ეისაც რამდენი უნდა, იმდენსა ხნავს და თესავს. ეს გარემოება არის უმთავრესათ იმის მიზეზი, რომ ქიზიყში ძალიან ცოტაა იმისთანა ოჯახები, რომლებიც ხვნა-თესვას არ მისდევდნენ.

სახნაფი მიწდერების დაჭერის შესახებ ამგვარი წეს-რიგი არსებობს: ვინც ყამირს ანუ დიდინის მოუხნავ მიწას მოხნავს, ეს მიწა იმის საკუთრებათ ხდება იმ დრომდის, ვიდრე ერთ წელიწადს მაინც არ გაუშვებს მოუხნავათ; ამას შემდეგ კი სხვას აქვს უფლება მოხნას და სანამ იმისი ნება — სურვილი იქნება ამუშაოს ეს მიწა, ამასთანავე ეისაც რომელიმე

მიწის მოხენა სურს — ამ მიწას ზაფხულის გასულს აეღობს კვალს, ე. ი. ერთხელ შემოატარებს გუთანს; ამას შემდეგ არაეის უფლება აღარ აქვს, ეს მიწა მოხენას.

რაც შეეხება თიბვას, ამ შემთხვევაში სოფლები ასე იქცევიან: დანიშნულ დღეს თიბვის მსურველნი ოჯახიშვილები მამასახლისის თანადსწრებით იკრიბებიან მიწლორში ცხენებით; როცა ყველანი შეიკრიბებიან, მაშინ ერთად გააქენებენ ხოლმე ცხენებს, რათა დათვლიერებული ალაგი დაიჭირონ, ე. ი. დასდონ ნიშანი, რამე ამ ალაგის გათიბვა მე მიწლო. ამ დროს ხშირად უწყსოვებაც ხდება ხოლმე, მაგრამ მალე დაშოშმინდებიან და ინაწილებენ სათიბ ადგილებს. ვარდა ამისა, თავისი სახნავე მიწების გარეშემო ბალახის გათიბვა ყველას უდავდარაბოთ შეუძლია.

ამ საერთო მიწის მფლობელობას ქიზიყში მთავრობის სურვილით მალე ბოლო მოეღება: მახრის უფროსს გამოუცხადებია სოფლებებისთვის, რაში მიწები კომლესულათ მოგვზომებათა (კომლზე 24 დესიანა). მომავალ ცელილებას გლეხები როგორღაც გულ-გრილათ უყურებენ, თუმცა აქა-იქა წინააღმდეგი ხმა ისმის, როგორც იყო ისეც ისე დარჩენილიყო უმჯობესი იყოცო...

ამ ქვამთ ქიზიყში იპოფებთან მიწის მზომავები და აზნაურობა — სამღვდლოებებს დაჩემებულ ადგილ-მამულებს უმიჯნავენ, მაგრამ ამასთანავე მთავრობის წარმომადგენელნი დაეას აცხადებენ და ყველა ქიზიყის მამულებს სახელმწიფოს ეძახიან. ენახათ სასამართლო რას იტყვის და რით ვადაწყვეტს ქიზიყის აზნაურობისათვის ასეთ მწვევე კითხვას...

ქიზიყს წელს ეერა აქვს კარგი მოსავალი. ეენახები, რაც სეტყვას ვადურჩა, ნაცარმა და მილდუმ გააჩნავა. საკმარისი პური და ქერი სულ ოთხხუთ სოფელს არ მოუყიდა; ეს არის მიზეზი, რომ ქერის ფასმა შესამჩნევად იმატა: შარშან თუქურმიშაში მატანილს ფუთ ქერში ჩქარი „როტშილდი“ ოთაროვი 20—25 კაბ. იძლეოდა, წელს კი მან — 40 კაბეკათ ჰყიდის. პურის ფასმაც ცოტა აიწია, უქველთა, შემოდგომაზე უფრო მეტად გაძვირდება.

როგორც ზევითა ვთქვი, თუმცა წელს ქიზიყში ხეირიანი მოსავალი არ იყო, მაგრამ მუშების ფასი აღრინდელი დარჩა: სათიბში დღეში მანეთი, მკაშიაც პირველ ხანებში 1 მანეთი, შემდეგ 80 კაბ.

ი. ბ — წი.

დ. ოჩქშირე (აფხაზეთი), აფხაზეთში, სამქუხა-

როთ, ძალიან ხშირია კაცის კვლა და ქურდობა, მაგრამ ამ ზომამდი თავ-გასულობას არ მოესწრებივართო, — ამბობენ მოხუცნი. ზამთარი იყო და სამურზაყანოს მახრაში, ს. აბსაძისის შარა-გზაზე ისე ეერ გაიეღიდა კაცო, რომ რაიმე უბედურება არ შემთხვეოდა; იქ ცარცევედენ ყოველ დღე მუშა ხალხს, განსაკუთრებთ მეგრელებს, როკელნიც, აფხაზების სიტყვით, იმასიავით მხენ არ არიან.

ერთი თევა, რაც მიწქდა ასეთი თავისუფალი თარეშობა, მაგრამ ნაცელათ გამეფდა ქურდობა. ქურდობენ, მაგრამ როგორ? ზოგი ქურდობს, როგორც „Новое Время“-ის ერთი კორესპონდენტი, საწყალ ხალხზე უთათებს ქურდიაო და თვითონ „განათლებულათ“ ქურდობს. ზოგი... მაგრამ ჩვენდა სამარცხენოთ ეს საზიზლარი ხელობა, როგორაც არის ქურდობა, აქ სასახელოთ მიანიათ. ცხენს იპარავენ განსაკუთრებით მღვდლებს და ეაქრებს. ერთი ორი თვის შემდეგ ხმა ვაერცელდება — შენი დაკარგული ცხენი ნახესო ვინ ნახა? — რასაკვირველია, მეგობარმა. ყაჩაღებს დაასახელებენ და გამოსაყიდელი ფულია საქირაო. მისცემ ნახეარ ფასს და სიხარულით რამდენიმე მანეთს კიდევ დახარჯავ, რადგან ასე იაფათ ჩაიგდე ხელში დაკარგული საქონელი. მოგიყვანებენ გაძეველ-ტყავებულ ცხენს. ეცლები და კვლავ გაასუქებ, ისევე მოგპარავენ და ვანმეორდება პირველი ისტორია. ამ გვართ ორი თვის განმავლობაში ორჯელ-სამჯერ მოპარეს ზღაუბრუნეს ცხენი მღ. ხელაიას, მღ. ნოდისა, ეაკა გ. გესალიას; ასევე მოუყიდა დ. ოჩამჩირის ბლოლოჩინს ბ. კერესელიძეს, სამოსამართლოს ბოქაულს ტრ. კაქარავას და სხვებს.

სწავლა-განათლების საქმეც აქ ძლიერ საშუხარო მდგომარეობაშია. სხვა და-სხვა პირების მოქმედებამ იმ ზომამდის მიიყვანა, მაგ., ოჩამჩირეს საზოგადოება, რომ ამ უკანასკნელს განუზრახავს აქ არსებული ორ-კლასიანი სასწავლებლას დახურვა. მკითხველი თითონ მიხედეს ამ გვრ „მოღვაწეთა“ მოქმედებას, რომ თავი არ მოვაბეზრო იმათი საზიზლარი საქციელის აწერთ.

საშინელმა გვალვამ გააფუტა მოსავალი, განსაკუთრებით ზღვისპირათ მდებარე ადგილები. მთელი ორი თევა, რომ წვიმა არ გენახავს, საშინელი სიცხეებია, ხანდის-ხან სითბო 45°/0 ადრს. საცოდავი სანახავია ზოგიერთი ყანები; სიმინდს თითის სიგძე ტარო გაუყეტებია და ღეროვანათ გამხვარა. სამურზაყანოს ვანყოფილების ზოგიერთ სოფლებში შარშანაც ნაკლები მოსავალი იყო, ასე რომ ახლავე ყიდულობენ სიმინდს.

წრეულს საზღვაო-გარეთ სიმინდი თითქმის სულ აღარ გააქეთ, წინეთ მარტო ოჩამჩირიდან ვაედოდა

შეიდას-რეაქსათას ფუთამდე სიმინდი. სიმინდის ფასი ძალიან დაკლებულია (30 კ.); მაგრამ საქმეც ის არის, რომ ამ ფასათაც არაფერს მოაქვს, რადგან საზღვარ გარეთ არა აქვს გასავალი; ამიტომ ძალიან შევიწროებულია ხალხი უფულობლით. ერთ-ერთი სახსარი ცხოვრებისა სიმინდი იყო აქ. ხალხმა არ იცის რას მოჰკიდოს ხელი. თითის ტკივილს გული იგრძნობს და გონება ეცდება წამალი მოუპოვოს. ჩვენც ამის იმედი გვაქვს.

—ღაა —ქ.

*
* *

საშუაში. მოგესხენებთ, სადაც ხეირიანი გზა არის გაყვანილი და განსაკუთრებით რკინის გზა, ის ადგილი თანდათან წარმატებაში მიდის. რკინის გზის მეორებით ბევრ ტყიან და ტიპად ადგილებში, სადაც წინეთ ნადირის მეთა არაფერი მოიპოვებოდა, ხალხი დასახლდა, ბევრი სოფელი დაბა-ქალაქთ იქცა და უფასო ადგილებს ფასი დაედვა; ალებ მიცემობასაც შეეჩვია დიდი და პატარა, სწავლის და წერა კითხვის სურვილიც გაფართოვდა, — ერთი სიტყვით ყველამ თვალი გააღო და ყველაფერს შნო და ლაზათი დაეტყუა.

ეს ასეა, მაგრამ, სამწუხაროთ ხაშურს (მიხილეთ), რომელიც ერთი დიდი და ძველი სადგურთაგანია ჩვენი რკინის გზისა, შუაგულ ქართლში, არა ვითარი წინ-სელა და კეთილის შეთვისება არ ეტყობა, გარდა სამიკიტნოების და საწვრიმლო მაღაზიების გამრავლებისა.

ხაშურთან შედარებით განჯის სადგური და იქაური ქართველობა მიუხედავად იმისა, რომ იგი ე. ი. განჯა, საქართველოზე დამორებულია, იქაური ერთი მუჟა ქართველობა გაცილებით წინ არის ხაშურელებზე. განჯელ ქართველების გულ-შემატყეობა ჩვენი საზოგადო საქმისადმი, მათი ქველ მოქმედება, ქართული წიგნების და ჟურნალ-გაზეთების გავრცელება და სხვა მრავალი კეთილი მოქმედება ხშირათ გვსმენია გაზეთებში; განჯელ ქართველობამ, წელიწადი ისე არ გავა, რომ ათას მანეთზე მეტი არ გამოიღოს სხვა-და-სხვა საქველ-მოქმედო მიზნისათვის. სულ სხვას ეხედავთ ჩვენ ხაშურსა და მის მცხოვრებლებში; აქ ამ გვარ საგნებით თავს არ იწუხებენ, ხაშურში უმეტესობა სამიკიტნოებში ატარებს ცაროს და ამიტომაც ხდება აქ ხშირათ უწესობა, ჩხუბი, აყალ-მყალი და ქურდობაც. ამ ორი კვირის წინათ აქ ერთ რკინის გზის მოსამსახურეს ცეკტივილის, თორმეტ თუმნათ ღირებული ცხენი მოჰპარეს თავლიდან და დღესაც მისი კვალი ვერ უპაენიათ.

აგრეთვე, ამ რამდენიმე დღის წინეთ, აქაურ

სამიკიტნოების წინ საშინელი ცემა-ტყევა და ჩხუბი გაიმართა: ოც-და-ათ კაცამდე ქალები დაესიენ ოთხ ოსს; პოლიცია კი ჩვეულებრივ არსად ჩანდა. საკვირველია ღმერთმანი, ამოდენა ბაზარში ერთი ბაზრის და წესიერების დამცველი არა ჰყავს ადგილობრივ პოლიციას. — ერთი ბაზრის მცველის დასაქირაველათ თუ ხაზინიდან არ ეძლევათ ფული, მოვაჭრეებს მინც დაელონ ერთი კაცის დაქირაება, რომელიც თვალ-ყურს ადევნებდეს ბაზარს და უწესობას თავიდან აცილებდეს. — გარდა ამისა, საჭიროა პოლიციის ყურადღება იქნეს მიქცეული ქუჩების სისუფთავეზე და განათებაზე. მაგრამ თურმე ნუ იტყვი, ზოგნი აქ იმ აზრის ყოფილან, რომ ღმერთმა იმიტომ გააჩინა ღამე, რომ ღამეს უნდა გავედსო, სანთელი და ნათელი ქუჩებში მეტიათ.

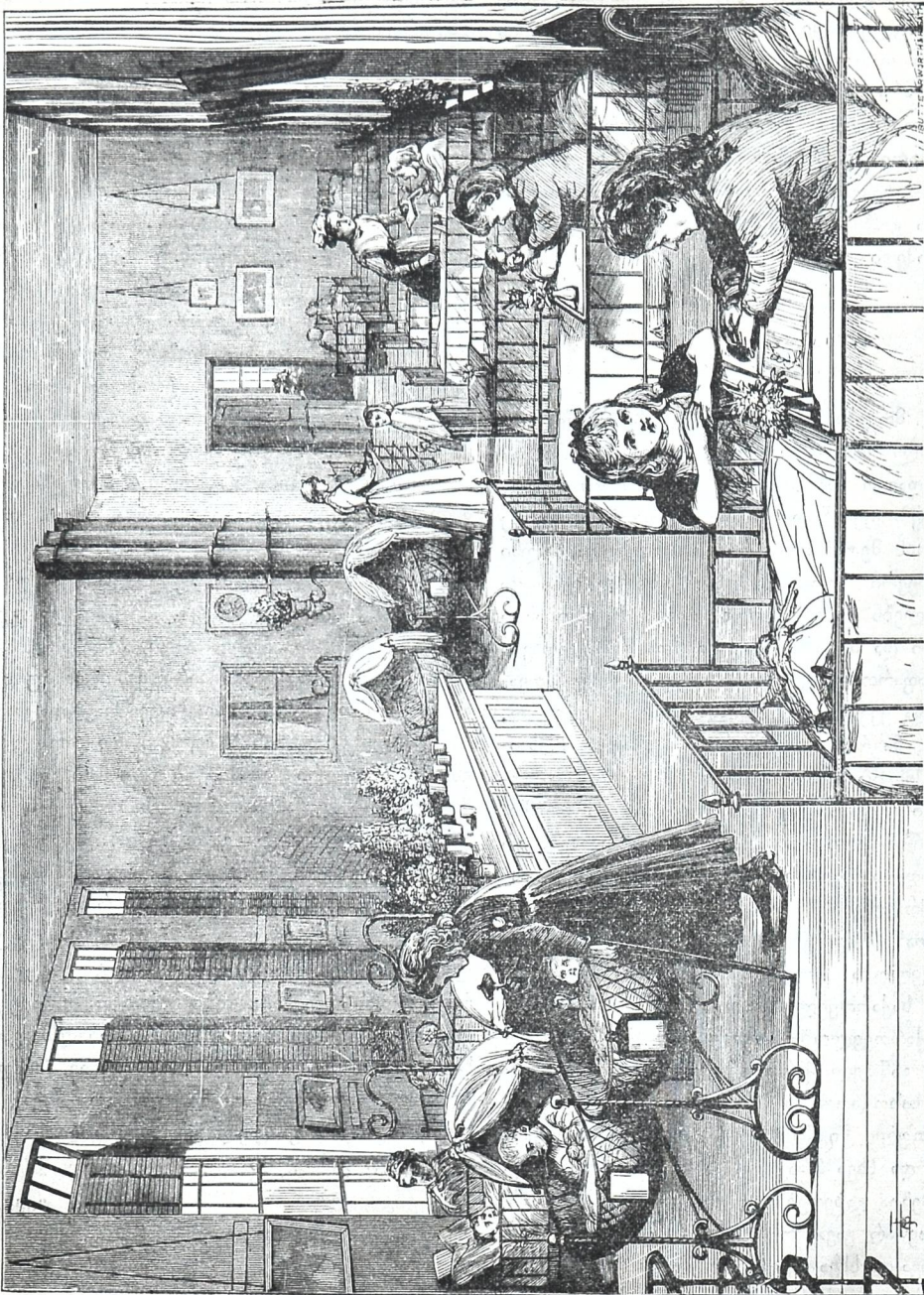
აგრეთვე საჭიროა აქაური მეჭურვიეც ცოტათი აილაგოს. ეს ვაჭრები გარდა იმისა, რომ ძვირათ ჰყიდიან პურს, ისეთ უგემურს, მლაშეს და ხან ჩალასავით გამოფიტულ პურს აცხობენ და ასაღებენ, რომ არაფერს არა გავს. — რომ მიხვიდეთ და დაუწუნოთ უფარგისი პური, ასეთ პასუხს მოგახლიან: „შენ კი არა პრპტავი მიირთმევს ჩვენ პურსაო, თუ არ მოგწონთ წადით და პოლიციაში გამოაცხადეთო“.

ამდენ სიავესთან ხაშურს ერთი კარგიც ჰქონდა; — ეს კარგი ის არი, რომ აქ ბ. ნ. იოსებ ფანცულაის მეცადინეობით და შრომით საზაფხულო თეატრი ააშენეს, სადაც დრო გამოშვებით სცენის მოყვარულნი მართვენ ქართულ წარმოდგენებს და ხალხიც ბლომათ ესწრება; მაგრამ ხშირათ შემოსავალი ხარჯს ვერ ფარავს, რადგანაც თითქმის უმეტესობას უფულობლით სურს თეატრში შესვლა. ესეც კარგია, რომ ხალხს თეატრის გემო და სიყვარული უგრძენია, იმედია, როცა საესებით ძვალსა და რბილში გაუჯდება ხალხს თეატრის გემო და სიყვარული, შემდეგ, რათქმა უნდა, თეატრის საქმეც კარგათ წავა. ვისურვებთ, რომ ბ. ნ. ფანცულაის დანერგილ საქმეს კარგი ნაყოფი გამოეღოს.

ქ. მასხუღია.

*
* *

სოფ. იმიითი (გურია) ვინ არ იცის, რომ როცა სოფელში სახელმწიფო გადასახადის აღება სურთ, ეს წინდაწინ გამოცხადება ყველას საზოგადოთ, და მერე თვით საქმეს შეუდგებიან. სულ სხვანაირათ მოიქცენ ამას წინეთ ჩვენ სოფელში. იგლისის ვასულს, საზოგადოების გაუგებლათ, შეკრებილიყვენ შეილი-რეა კაცი: ხარჯის აძლები (сборщик); ნაცვალის, მოწმე, დამფასებელი, ყარაულები იარაღებით,

ბავშვების სავატიმეფო ლოდინში.

და სოფლათ დაიარებოდენ; სადაც მივიდოდენ ამ სიტყვებით მიმართოდენ: „ახლავე როგორც იყოს ფოშტას ფული უნდა მოგვეცეთ, თუ არა და საწინდარი (ვირაო) უნდა წავიღოთ“. რასაკვირველია, ასე ხელათ ნაღდი ფული მთელ საზოგადოებაში ათ ოჯახს არ ექნებოდა. ამიტომ არ დარჩენილა ხსენებულ საზოგადოებაში ისეთი ოჯახი, რომ სა-

წინდარი არ წავდოთ. ვინც უნდა ყოფილიყო, არ დაცლიდენ, თუნდაც ცოდნოდათ, რომ ერთ საათში უსათუოთ ფულს წარუდგენდა. კანონის ძალით, პირველათ ერთხელ მაინც უნდა ჩამოველოთ და უკეთუ ვისმეს ფული ექნებოდა, გამოერთვათ, ვისაც არ ექნებოდა, უნდა დაევალებიათ, რომ დანიშნულ დროზე, უსათუოთ წა-

რევიზიათ. თუ დანიშნულ დროზე საზოგადოება უფლოს არ დაანზადებდა, იმ შემთხვევაში ნება ექნებოდათ ღირებული საწინდარი გაეტანათ ოჯახიდან. იმათ კი პირველათვე ხუთ მანეთათ ღირებული ნივთი ორ მანეთში მიჰქონდათ. აუცილებლათ საჭიროა, რომ ამ გარემოებას ყურადღება მიაქციონ, ვისიც ჯერ არს.

მათე რუსიძე.

* *

ს. ნაგოთი. ეს რამდენიმე თვეა, რაც თ. დიმიტრი მაჭუტაძემ ითხოვა ნიგოთში უფასო სამკითხველს გავსნის ნება-რთვა. დღეს ძლიერ ველირ-

სეთ ამ ნება-რთვას და თ. დ. მაჭუტაძე საქმის განხორციელებას შეუდგა. მან შეიძინა სამკითხველსათვის შენიერი სახლი თვის ხარჯით და აკრთვე კისრულობს ყოველ გეარ დახმარებას. მაგრამ საქროა ამ სასარგებლო საქმეს დავხმაროს მთელი საზოგადოება. სწორეთ დიდი მადლობის ღირსია თ. მაჭუტაძე, რომელიც არაერთარ კეთილ საქმეს გვერდს არ უხვევს და შეძლების-და გეარათ ყოველ გეარ შემწეობას უჩინს. ვინც კი შემწეობას აღმოაჩენს რითიმე ჩვენს ნორჩ სამკითხველს, ეთხოვეთ გამოგზავნონ შემდეგი ადრესით: Ст. Ниготи Нигойтской бесплатной читальни.

ქ. ჭკონია.

ბავშვების თავშესაფერი და საავათმყოფო.

იღრონ ქალაქებში, მეტადრე სადაც ბევრი ქარხანები ზწარ-

მოებაა, აუცილებელ საჭიროებათ მიაჩნიათ ბავშვებისთვის თავშესაფარის და საავათმყოფოს გამართვა. დედაკაცებო კაცებივით გადიან სამუშაოთ ზ ბავშვებს შენახვა უნდათ. არც სახეიროა, როდესაც ავათმყოფ ბავშვებს დაწვენენ დიდებთან ერთათ სამკურნალოში. ამიტომაც ყველა კარგა მოწყობილ ევროპიულ ქალაქებში უსათუოთ არის ხოლმე ბავშვებისთვის თავშესაფარი და საავათმყოფო და ამის ხარჯი მთლათ აწეება ან ქალაქს, ან ქველმოქმედ პირებს. ჩვენ მოგვყავს ორი სურათი ქალაქ ლონდონის საავათმყოფოსი. ერთზე ნაჩვენებია სუფთათ მოწყობილი ოთახი, ავათმყოფ ბავშვებით საცე თავიანთ

ინგლისის დედოფალი ვიქტორია ბავშვების საავათმყოფოს ათვარიელებს.

მომცლებლებით. მცორე სურათზე დახატულია დედოფალი ეკატორია, რომელიც თავის ამალით ათვალელებს ავათყოფ ბევრებს.

ორი წელიწადი იქნება, რაც თბილისშიაც ერთ მდიდარ სომხის ოჯახმა (ალიხანოვისამ) განიზრახა ბევრებისთვის თავშესაფარის გამართვა. ქალები ისე თავკამოდებით აგროვებდნენ და ახლაც აგროვებენ ფულს, რომ საქმე დაგვირგვინდა. თავშესაფარს ჰქვია „მ.ს.ი.“ (ბაგა), ვერაზე გამართული და ყველა მუშახალხის ოჯახს შეუძლია ნორჩი ბავშვები თავიანთ მუშაობის დროს იქ მიიბარონ. თავდაპირველათ ძალიან ცოტას თურმე აბარებდნენ, ჩვენი ქართველებისთვის აგრე რიგათ გამოსადეგი არ არი, რადგან ჩვენი დედაკაცი უფრო სახლში მუშაობს, მაგრამ თბილისში ისე არეულია სხვა-და-სხვა ტომთა ხალხი, რომ მუშტარი არ გამოვლევთ ამ თავშესაფარს. ახლა საავთყოფო განყოფილება მიუმატებით.

ტ.

* *

ინც საქვეყნო სარბიელზე ქველ-მოქმედათ გამოსულა, ინც ხალხისთვის წმინდა აზრით და გრძნობითა გამსკეალულა, ინც თავის თავს რაცხს მოვალეთ ხალხისათვის მოსახმარათ, ინც მაცხოვრის წმიდა მცნებით აღჭურვილს საომართ,— იყოს იგი უფლისკან, ჩვენ სამოდ-გასახარათ, კურთხეული ყოვლის გზით და დღევრძელი მარად!.. მარად!..

ლასინი.

ენის წარმოდგომაზე.

(Über den Ursprung der Sprache.)

დრ. გ. ს. ზემანისა.

თარგმნილი გერმანულიდან. *)

იტყვათა წარმოდგომა თუ განვითარება საზოგადოთ სულ სხვა-და-სხვა გვართ ხდება იმის მიხედვით, თუ რა პირობებში ცხოვრებენ

ტომნი და ხალხნი, თუ რა ბედ-იღბალი ხედებათ იმათ წილათ, და უფრო კი იმის კვალობაზე, თუ რა ბუნებითი ნიქის პატრონი არიან ისინი. აბელი შენიშნავს და აქ მეც თითქმის სიტყვა-სიტყვით მიყვები იმას: „როგორც ძველი ენებიდან და კიდევ უფრო პირვანდელ (პრიმიტიულ) ერთა დღევანდელი ლაპარაკის კილოდან ჩანს, ადამიანი ვიდრე მისწევდა კულტურულ ერთა მსჯელობა—აზროვნობის დღევანდელ ძლიერებამდე, დიდხანს ულონო იყო, რომ მოვლენაში ზოგადი (საერთო) თვისება აღმოეჩინა და იმის და კვალით სახელი დაერქვა იმისთვის. რაც უნდა გასაკვირველი იყოს ეს ჩვენი შეხედულებით, არსებობენ იმისთანა ადგილები, სადაც მცხოვრებლებს არ შეუძლიათ გამოხატონ არც ხე, არც ხირგვი, ცხოველი, თევზი, ფრინველი და სხვ. ამისთანა მარტივ საგნებისთვის იმათ არა აქვთ სიტყვა. იმათ შეუძლიათ: თითოეული ხის ჯიშს, თითოეული ცხოველის გვარს კერძო სახელი უწოდონ. იმათ არ შეუძლიათ შეამჩნიონ ზოგადი თვისებანი თითოეული გვარისა, განაცალკეონ ეს თვისებანი კერძო მოვლენის თავისებურობიდან და ამნაირათ წარმომდგარნი განყენებანი (აბსტრაქციები) დაქვემდებარონ ერთ განსაზღვრულ სახელ-წოდებას. ისინი არჩევენ, მაგ., ერთი მეორისგან კაჭს (თევზ), გველ-თევზას, ქარი ყლაპიას (шаря), კალმასა და სხვ., მაგრამ ვერ მისულან იმათ საერთო თვისების გამოხატველ სიტყვამდე, ვერ მოუგონათ სიტყვა „თქვი“. იმათ იციან და სახელს უწოდებენ არწივს, ბუსა, შევარდნს, სირაქლემას და სხვ., მაგრამ ვერ მიუხწევიათ ზოგად შემეცნებამდე და ვერ უხმარიათ სიტყვა „ფრინველი“. აგრეთვე ბზა არის მათთვის მხოლოთ ბზა, ნაძვი მხოლოთ ნაძვი, კვდრი—მხოლოთ კვდრი და არც ერთი მათგანი არ იცნობება, როგორც სე. ამნაირათ, ეს ზოგადი შემეცნება ვერ გამოიხატება ამ სჯგარო, სჯვიმო სახელ-წოდებით. კიდევ უფრო ნაკლებ შეუძლიათ ადამიანის მოქმედებანი განსაზღვრონ აბსტრაქტული (განყენებითი) სახით. აზიაში ცხოვრებენ იმისთანა ერნი (ხალხნი), რომელთაც სრულიად არა აქვთ სიტყვები წასვლისთვის (წასელა) და მოსვლისთვის (მოსელა), თუმცა, მართალია, ზოგიერთებს ორმოცი სიტყვა აქვთ სხვა-და-სხვა გვარი წასელის და ზოგიერთებს ოც-და-ათი სიტყვა სხვა-და-სხვა გვარი მოსელის გამოხატველნი. სწორეთ სიარული, მრუდეთ სიარული, ნელ-ნელა სიარული, მაგრათ სიარული და სხვ.,—თითოეული წარმოუდგენიათ სიარულის იმდენათ თავისებურ და იმდენათ განსაკუთრებულ გვართ, რომ იმათ ერთმანეთთან არაფერი საერთო არა აქვთ რა, რისთვისაც მათი საერთო სახელით

*) ის „გებლი“ № 35.

ხმობა თითქოს შეუძლებელია; წუთიერი გრძნობის შთაბეჭდილება ჰარობს, განყენებითი ნიჭი არ არსებობს. დიან, აფრიკაში ცხოვრებენ იმისთანა ხალხნი, რომლებიც სხვა-და-სხვა სახელს უწოდებენ ერთ და იმავე მოქმედებას, იმის მიხედვით: მამა-კაცის მიერ არის გაკეთებული ეს საქმე თუ დედაკაცის, იმიტომ რომ ადგილობრივი მცხოვრებნი — არ ვიცი კი შევნიღბი სქესისადმი თავაზიანობისა თუ არა თავაზიანობისაგამო მოზღვით ეს — თითქოს იმ აზრისანი არიან, ვითომ რადიკალური (ძირეული) განსხვავება არსებობდეს მამაკაცისა და დედაკაცის მუშაობაში. თითოეული არსების ცალ-ცალკე ნაწილებათ დაყოფაში და სხვა-და-სხვა დამოკიდებულებათა განჩვენებაში ყოველად უნიჭონი არიან ერთი მხრით ამერიკელი ინდოელები. ამ საწყლებს ვერც კი წარმოუდგენიათ, თუ როგორ შეიძლება ადამიანს თქვას: ხელი, თავი, ფეხი, ტანისამოსი, ფეხსაცმელი; რადგან ისინი ყველა ამ ნივთებს ყოველთვის კერძო ადამიანის მფლობელობაში (საკუთრებათ) ხელავენ, ვეღარ მიმხედვარან, თუ როგორ შესაძლოა ამ ნივთების პატრონისაგან განშორება. იმიტომ ისინი ყოველთვის მხოლოდ ასე ლაპარაკობენ: ჩემი თავი, შენი თავი, იმისი თავი, ჩვენი თავი, თქვენი თავი, იმათი თავი, მაგრამ არაოდეს — მართლა თავი. კუთვნილობითი ნაკვალ სახელი განუყოფელათ შეკავშირებულია სახელ-არსებითთან.

ჩვენ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ ის, თუ რას ნიშნავს ადამიანათ ყოფნა, როცა გვეცოდინება, თუ რა ძნელი იყო ადამიანათ გახდომა! ყველა ამ განუვითარებელ ერთა მდიდარი ლექსიკონი აქვთ, ვინაიდან ისინი მახვილი გრძნობის პატრონნი არიან (კარგათ გრძნობენ). მაგრამ სუსტათ აზროვნობენ, ბევრსა ჰხედვენ, მაგრამ ცოტას შინჯვენ, უცბათ გაიცნობენ ფენომენს (მოვლენას), მაგრამ გვიან ან სულ ვერ მოაცილებენ იმას არსებით თვისებათა და ვერ აღმოაჩენენ ამ უკანასკნელთ მეორე მხარეს, მაგრამ არა იმავე მოვლენაში. სულ სხვას ეხედავთ ამ ქამათ ვერობაში; ნამდვილი აბსტრაქციის ნიჭი აქ საზოგადოების ყველა ნაწილისათვის საერთო საუნჯე გამხდარა. აქ იშვიათათ იპოვით ისეთ უნიჭოს, რომელსაც არ ჰქონდეს წარმოდგენა და არ იცოდეს სახელი იმისთანა საგანზე შემეცნებათა, რაგორც ცხოველი, ფრინველი, თევზი, მცენარე, ყვავილი, ტანი-სამოსი, იარაღი და სხვ., მაგრამ რაკი ეს საზოგადო შემეცნებანი ერთხელ შეძენილნი არიან, სამაგიეროთ წერილმანების აღნიშვნა ძნელდება. როცა ადამიანებმა თანდათან სულიერი წარმატების მეთვებით შეიმუშავეს იმ გვარ შემეცნებათა გამოსახატავათ, როგორც, მაგალ., კეთება, წასვლა, მოსვლა, ნიეთი, სა-

განი და სხვა, ერთი საერთო სიტყვა, მაშინ დარწმუნდენ, რომ ამგვარ ზოგად შემეცნებათა ხმარება უმჯობესია ლაპარაკის დროს, ვინემ ერთ და იგივე იდეის გამოსატქმელათ ათასგვარ სიტყვებს მიემართათ. აბსტრაქტული ნიჭის განვითარებამ შეაუსტა კონკრეტულ საგნებში განსხვავების აღმოჩენა; ამას ხელი შეუწყო შრომის განვითარებამ ანუ განაწილებამ, რადგანაც ეს უკანასკნელი გარემოება უფრო აერთიანებებს მოქმედებას. ჩვეულებრივი ცხოვრება, რომელიც ყოველ დღე მიმდინარეობს ერთგვარ კლასპორტში, აღარ თხოულობს ასე სწორე გამოსატყვას ლაპარაკის დროს. რილასთვის უნდა გაერჩიათ იმათ კიდევ ორმოცი სხვა-და-სხვა გვარი სიარული, როდესაც იმათ თითქმის ყოველთვის ერთ და იმავე სიარულთან — ჩვეულებრივ სამუშაოსკენ წასვლა და იქიდან წამოსვლა-სთან, ჰქონდათ საქმე? ხოლო განათლებულნი? ხმარობენ კია ესენიც დაახლოებით 50 000 სიტყვებს ფრანგული ლექსიკონისას, 100,000 სიტყვებს ინგლისურისას, 200,000 რუსულისას და კიდევ მეტს გერმანულისას, სიტყვებს, რომლებიც იმათ განკარგულებაშია? თუ რამდენიმეთ მაინც გესურს ამ დიდ მნიშვნელოვანი კითხვის ახსნა საქიროა პირველათ ის გამოვარკვიოთ, თუ როგორ წარმოდგა სიტყვათა ასეთი დიდი სისწორე. ევგვიპტური ენის მოწმობით, რომელიც ყველაზე უფრო შეუწყველ საფუძველს გვაძლევს იმ კითხვის გამოსარკვევათ, თუ საიდან და როგორ წარმოდგა და განვითარდა ენა, ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ პირველში არსებობდა დიდძალი რიცხვი სიტყვათა თითოეული შემეცნების გამოსახატავათ, მაგრამ ეს სიტყვები ამასთანავე განუსაზღვრელი შინაარსისანი იყვნენ. ამ სახით ბევრი სიტყვა იყო სიარულისა, მიცემისა, ცემის და სხვა მნიშვნელობისა და თითოეული მათგანი აღნიშნავდა ალბათ სხვა-და-სხვა გვარ სიარულს, მიცემას, ცემას და სხვ. ენის წარმატებამ ის ქნა, რომ ერთი და იგივე მნიშვნელობის სიტყვათა რიცხვი თანდათან შემცირდა. შესანიშნავია აქ ის გარემოება, რომ თუ პირვანდელ ენებს შევადარებთ ერთი ერთმანეთს, მაშინ ჩვენ დავრწმუნდებით შემდეგში: უფრო ნიჭიერმა ხალხმა შექმნა შემეცნებანი როგორც გვარის (კლასის), ისე ყოველივე გვარის თითოეულ მოვლენასაც თავ-თავისი სახელი დარქვა, მაშინ როდესაც განუვითარებელ (უნიჭო) ხალხებმა მხოლოდ ეს უკანასკნელი შეძლეს. უნიჭიერეს ხალხს ჰქონდა ამ სახით ზოგადი შემეცნება „სვლა“ და სპეციალური შემეცნებანი: გაჩქარება, ცოცვა, რბენა, ნაბიჯით-სვლა, სწრაფლარბენა და სხვ.; განუვითარებელ ხალხმა კი შექმნა მხოლოდ უკანასკნელი სიტყვები ზოგადი შემეცნება „სვლა“

კი ვერა. სინონიმურ სიტყვათა გარჩევა ამ ორ გვარ ხალხში ასე წარმოდგა: განუერთარებელ ხალხმა პირველი გრძნობის შთაბეჭდილებანი, რითაც ისაზღვრება საბოლოოთ მათი ენა, მეტის-მეტათ სწორეთ განათარეს, ასე რომ, თუმცა მათი წარმოდგენანი თითქმის მართო ამ ეწრო სფეროში ტრიალებენ, მაგრამ სამაგიეროთ სხვა-და-სხვა გვართ და ცოცხლათ არიან გამოხატულნი. ეინაიდან ამგვარ ხალხთა წერნი ყველანი ერთ და იმავე წერტლზე დგანან, ამიტომ ენის საუნჯე დარჩა ღარიბი აზრებით, მაგრამ, მეორე მხრით, ყველა აზრები, რომლებსაც კი შეიცავს იმათი განებითი საუნჯე, და მთელი დაწერილებითი განსხვავება სინონიმურ სიტყვათა, ცოტათ თუ ბევრათ საერთონი იყვენ და არიან ყველასთვის, ეინც კი ეკუთვნის იმათ რიცხვს. იმათ ბევრში დაიცვენ პირვანდელ ადამიანთა ნიჭი ახალ შესანიშნავ ბგეროვან კავშირთა ე. ი. ახალ ფესვის სიტყვათა შექმნისა; მაგალ., ჰოტენტოტებს და სხვა აფრიკის მცხოვრებლებს თავიანთ ნაციონალურ ლექსიკონთა შეცრივი შეესებით ჯერ ჩვენ დროშააც განცვიფრებაში შეჭყავთ იმათ გვერდზე დასახლებული ევროპელები. მაგრამ რაც უნდა ნაყოფიერი ყოფილიყო ეს გარემოება, იმათ ვერ გადააცილეს კონკრეტულ სიტყვებს, ვერ მიანწიეს აბსტრაქციამდე და ამ სახით თავის აზროვნებთ ისინი არსებითათ განეთარების მდებალ საფეხურს ვერ გაცილდენ.

სრულიად წინააღმდეგ ეხედეთ განეთარებულ ხალხში. როდესაც ესენი გამოვიდენ იმ მდგომარეობიდან, რომელშიაც ცოტათ თუ ბევრათ ახლაც იმყოფებიან ევლურნი და ნახევრათ ევლურნი ხალხნი და მიანწიეს აბსტრაქტულ შემეცნებათამდე, იმათ დაივიწყეს მრავალი სიტყვები, კონკრეტულ საგანთა თუ მოვლენათა აღმნიშვნელნი. მაგრამ ამით იმათ არაფერი წაუგიათ, რადგანაც სამაგიეროთ შეიმუშავეს ზოგადი შემეცნებანი, საგარო ანუ საკლასო სახელწოდებანი, როგორც მაკალ., ცხოველი, თევზი, ხე, სიარული, კეთება და სხე. აწნაირათ იმათ თანდათან შექმნეს ისეთი მდიდარი ნომენკლატურა ყველა სხვა-და-სხვა გვარ გრძნობის, ფიქრის, მსჯელობის და სურვილის გამოსახატათ, ნომეკლატურა, რომლის მზგავსი დაბალ ხალხებს არც კი შეუძლიათ, რომ წარმოიდგინონ; ხოლო განეთარებულ ერთ ისე გაუმდიდრებიათ ის და კიდევაც განუწყვეტლათ ამდიდრებენ, რომ ახლა ის შეიცავს იმათ ლექსიკონების უმეტესს ნაწილს. რაც ბადავს და აეთარებს საზოგადოებრივ ცხოვრებას, რაც იწვევს განათლებულ ერთა განეთარებულ წრეებში (წოდებებში) მრავალ-ფეროვან და დახლართულ დამოკიდებულებათა, ერთი მხრით, ადამიანთა შორის, და მეორე

მხრით, კლასთა შორის,—ყოველივე ესე კიდევ უფრო ამაღლებს აზროვნებას და მის გამოხატებას. საკლასო სახელები მეტის-მეტათ მალე გამრავლდენ, რადგან არა თუ თითოეული გვარი (კლასი) მოვლენათა დაქვემდებარა იმათ საერთო თვალთა-ხედვის ისარს, არამედ დადგენილ და სახელწოდებულ იქმნენ თვით დამოკიდებულბანი ამ მოვლენათა შორის. შემოიღეს არა მართო სახელწოდებანი: კაცი, ბავში, მცენარე და სხე,—არამედ ასეთი შემეცნებანი, როგორც, მაგალ., დრო, ადგილი, რიცხვი, მიზეზი, მიზანი, არსებობა, დამოკიდებულბა, ყოფნა, შესრულება და სხე. მთელი ეს გამრავლება სიტყვათა საუნჯისა წარმოდგა ახალ ფესვთა შეუქნელათ: ან სიტყვების შეერთებით და უკვე არსებულ სიტყვების გარდაღებით ხმარების მეოხებით, ან სალიტერატურო ენაში დიალექტური სიტყვების შემოტანითა, ანა და კიდევ უცხო ენიდან სიტყვების შემოტანით. სხვა სიტყვებით რომ ეთქვათ: შედარებით ის მცირე ფესვები, რომლებიც შერჩათ ნიჭით უფრო დაჯილდოებულ ხალხთ, მას შემდეგ რაც იმათ მიანწიეს აბსტრაქტულ მსჯელობამდე, წარმოდგენდენ ძირითად მასალას სიტყვათა კრებულისათვის, სანამ გაიფურჩქენ შემდეგში მათი ლექსიკონები. პირველათ აბსტრაქტულ (განყენებითი) მსჯელობის შექნამ გააღარიბა ენა, აბსტრაქციის ნიჭიერების აწევის წყალობათ ცოდნისა და ცივილიზაციის წარმატების დროს სულ რამდენიმე ას მიღებულ ფესვთაგან აღმოცენდა ურიცხვი ძირები, ლერები და ტოტები. მაგრამ ამ დიდებულ ზრდას თავისი ცუდი მხარეებიც ჰქონდა.

პ. გ. ჭავჭავაძე.

(დასასრული იქნება)

ნ ე ტ ა ვ ი მ ა ს .

გუბღვნი ნ. დ—ანის სსოჯნს.

ეტავ იმას, ვის ცხოვრების ტალღები, მის სიცოცხლეს არც კი მიჰკარებია; მისსა სურვილს, მის ფიქრთა მისწრაფებას, დაბრკოლება არ გადალობებია.

ნეტავ იმას, ვისაც სიტკბოს ფიალა, ნაღველ შხამათ, სამსალათ არ ჰქცევია

და მისდამი მომავალს უბედობას,
ერთხელ მაინც მხარი აუქცევა.

და რაც რწამდა ღმერთათ, ხატათ, სამოთხეთ
ჯოჯობეთის ცეცხლათ არა ჰქცევი
და ძმათაგან ნაცვლათ ნუგეშის-ცემის,
შეჩვენება წილათ არა რგებია.

და ის უთქვამს თამამათ, შეუბოვრათ,
რაცა სტანჯავს და ღრმათ გულს ჩარჩენია.
და ამ გვართ იგი ბედით დამტკბარი,
ამ ცრუ სოფელს ისე განშორებია;
თვისს სამშობლოს მხურვალე დედამიწას
გულს ჩაუკრავს და მას შეჰკედლებია.

ქს. ნინო ორბელიანისა.

მგზავრის შენიშვნები.

ჭალის მთა და მისი ახანოები, იმერეთის და ქართლის საზღვარი, სოფ. წონს, ერწოს ტბა და ჭიანჭურის გზა.

ოგორც ქართლელი შეჩვეული თვალ-გადუ-
წვდენელ მინდორს და ველებს, სადაც ალაგ-
ალაგ მოჩანს შავი მიწური ქოხები და თუ
არ მაღალი ყოყოჩათ მდგომი კოშკები, გარეშე
კაცი ვერც კი მიხედება, რომ სოფლებს ხე-
დავს, მე რაღაც კრძალვით და გარცეხით შევეცქე-
როდი იმერეთის ბუნებას: მაღალ, მწვანით შემოსილ
მთებს, რომლებზედაც აქა იქ შერცხლის ბუდესავით
მიკრულია ძეგლები. ქართლში ჩვენ სულ დაბლა
მიწაში ვიცქირებით, იქ ვეძებთ ხალხს, იმერეთში კი
სულ მაღლა, ზეცისკენ უნდა გაიყურებოდეს კაცი.

კოტა ხნობით მოგზაურს, მეტადრე ზაფხულში,
მხოლოდ ბუნების მხრით შეუძლია შედარება იმე-
რეთის და ქართლის ყოფა ცხოვრებისა. ვეც სუ-
ლაც ფიქრათ არა მაქვს გამოვიყვლიო იმერეთში რა-
ტომ უფრო კოტა მიწა და ხალხი ფხიზელნი, მარ-
ჯვე მუშაკნი არიან და ქართლში კი სულ სხეას ეხე-
დავთ. მე მხოლოდ გარეგან შთაბეჭდილებას გადმოგ-
ცემთ, იმას, რაც ენახე; ფრანგები რომ იტყვიან:
à vol d'oiseau.

ძველებურ ნანგრევებს იმერეთშიაც თვალი
ბლომათ ხედავს. ამ უხვი წყალობით დალოცვილია

ჩვენი საქართველოს ყოველი კუთხე, და, რა საკვირ-
ველია, აქაც უმეტეს ნაწილს ამ ნანგრევებისას მია-
წერენ თამარ დედოფლის დროისას. თითონ ჭალის
მთა, სადაც ემოგზაურობდი, სიერცით იქნება 600,000
(ექვსასი ათასი) დესეტინა და შეადგენს გაუყოფელს,
საერთო მამულს აბაშიძეების, წერეთლების და სხვა
ახალ მონაწილეებისას (ყიდიით შექმნილი აქვს ბევრ
გლახობასაც). რიცხვი მონაწილეებისა მრაველია, მთა-
ბარი დიდი, ყველას იმედი აქვს, რომ ამ მთაში
მოიპოვება ნავთი, რკინა, აბანოები და სხვა სიმდი-
რე, ამიტომაც ამ მთის გაყოფა, რომ ყველა მონა-
წილე დაკმაყოფილდეს, ბევრს შეუძლებლათ მიაჩ-
ნია. სიმდიდრის შოვნის იმედები ყველას დიდი აქვს;
შეცქერა ეს დალოცვილები მთას და იმედებით
ტუბებთან. ამ მთის შემოსავალი აქამდის არაფერი
იყო, მხოლოდ, ვისაც მკლავი მძლავრი ჰქონდა, შე-
ვიდოდა ტყეში, ამოირჩედა ადგილს; ყანათ გაიკე-
თებდა, თუ დაჭირდებოდა სახლსაც დიდგამდა, გა-
მოზიდავდა ტყიდან რაც სულს და გულს უნდოდა,
ძვირფას ხეებს, ხშირათ ერთი გობისთვის წააქცევდა
უშველებელ ცაცხვის და თელის ხეებს. ასე იყო ჭა-
ლის მთის მდგომარეობა. ეს რეა-ცხრა წელიწადია
უნდათ, გააგონ რა სიმდიდრეა ჭალაში: ბევრი უცხოე-
ლიც მოსულა, ნავთის წარმოებაც კოტაოდნათ დაუ-
წყია და ამით გათავებულა საქმე, რადგან მთის სიმ-
დიდრის გამოკვლევას მილიონები ესაჭიროება. ახ-
ლაც, ამ კოტა ხანში, აპირებენ წარმოების დაწყე-
ბას—რკინისა და ნავთის ძებნას, აბანოების გამარ-
თვას; მთა შეჰკრეს კიდევ, რომ ტყე არ განადგურ-
დეს და სხვა. ვისურვებთ საკეთილოთ ამ საქმის და-
გვირგვინებას. აქეთი მხარე, შეენიერი ბუნებით მდი-
დარია, დასახლებულია უმეტესათ ღარიბი აზნაურ-
შვილებით, იმათ ჯერ არ მიჰკარებიათ არც ნამდვი-
ლი და არც ცრუ განათლება, აქ არ გაიგონებთ აჭრე-
ლებულ ლაპარაკს; დაკულია ნამდვილი ქართული
ენა და ზდილობიანი სიტყვა-პასუხი.

მოვისურვე ჭალის მთის აბანოების ნახვა, თუმ-
ცა ყველა მაშინებდა: გზები ისე უფარკისია, რომ ცხე-
ნითაც ძნელათ მიახწევს კაციო. მაგრამ სწორეთ ჩემ
ჭალაში ყოფნის დროს საჩხერის ბოქაულის ბ-ნი
ფიცხელაურის შემწევობით, რომელომაც დიდი მადლო-
ბა დაიმსახურა ყველასაგან, გზა ისე შეენიერათ გაა-
კეთეს სოფლებებმა, რომ ახლა ურემიც ადვილათ
მიდის აბანოებამდის. ხალხში დ-დი ხმა აქვს ამ აბა-
ნოებს, სამი-ოთხი დღის საეალიდან მოდიან სამკურ-
ნალოთ, თუმცა აქ ჯერ-ჯერობით ხეირიანათ არა-
ფერი არ არის გამართული. საგზალი ყველას თან
მოაქვთ, ამიტომაც სამ-ოთხ დღის მეტს ეყრა ჩჩე-
ბიან. მაგრამ მაინც თავი განკურნებული ჰგონიათ ჭ

ამ აზნაობებს სამოთხეს ეძახიან. როდესაც იქიდან ებრუნდებოდით ასე გვეკითხებოდნენ მიმავალნი: სამოთხეს მალე მივალთო?

აქ სამნაირი წყალია: რკინისა, გოგირდისა და სასმელი მყავე წყალი, რომელიც გემოთა ძალიან მიეგანება ბორჯომის და „ვივის“ წყალს. სასიამოვნო დასაღვეი იქნებოდა ეს წყალი, რომ ცოტა ნაეთის გემო არ ჰქონდეს; თურმე ამ აზნაობებთანაც ყოფილა ნაეთის ორმოები, თუმცა უმეტესი ნაწილი ნაეთის ორმოებისა აზნაობებთან მოშორებით არის.

აქ კიდევ ხალხს უბოვია რაღაც სასუნებელი მიწა და ძალიან რწამთ, რომ უშვილოს შვილს გაუჩენს. მხოლოდ წელს გააკეთეს აქ ხის ოთხ თვალიანი სახლი, თორემ ქოხები, რომლებიც ავთმყოფებისთვის არის ზედ წყალზე მიკრული, ისე პატარები და დაბალია, რომ აღმდინი შიგ ძლივს თავსდება. დაბალ ხალხს ძალიან უყვარს ცხელ წყალში ბანაობა, ისე რომ ზოგი, სანამ გული არ შეუწყუხდება, არ ამოდის ვანიდან. უმეტესიზა ქარებით ავთმყოფებია და დასუთული.

აქეთ მხარეს ისეთი მაღალი ბაღახი და იშვიათი ყვავილებია, რომ ჩვენი ცხენები შიგ იმალებდნენ; არე-მარე თუ არ უკეთესი ბორჯომზე და აბასთუმანზე ნაკლები არ არის, მაგრამ აქაურობის მოწყობას, წყლების მნიშვნელობის გამოკვლევას და გამართვას ბევრი ჯაფა და ფული მოუწდება. ყოველ ნაბიჯზე ჩანჩქრები, მოჩუხჩუხე მდინარე ყვირალა, გაუფალი ტყე, უცხო ყვავილები, — ყველა ეს მაგონებდა ამერიკის ტყეების ახწერას, როდესაც იქ პირველათ სახლდებოდა ხალხი. მყავე წყლის მძას ისე შეეჩვიე, რომ როდესაც გავემგზავრე ოსებში, სულ მყავე წყალს გვითხულობდი. აზნაობებზე დავრჩი ორი-სამი დღე და აქიდან მოვიწოდებთ ქალებმა შორაპნის საზღვრის გადავლა და სოფელი წონის ნახვა. ამაზე ავიბუნტდნენ ჩვენი ბელადები: გზები ისეთი უხერხოაო, რომ კაცებიც ძნელათ გადადიანო და ქალების წაყვანა შეუძლებლათ მიიჩნიეს; მაგრამ ჩვენმა თხოვნა-ვედრებამ გასკრა, მოგვიყვანეს ამ გზაზე ნაწვევი ოსების ცხენები და ოთხი ქალი ჩვენი „კავალრებით“ შეეუდექით გზას. ერთი ჩვენგანი, იმერლის ახალგაზდა ქალი, შეენიერი ცხენოსანი იყო, რომელიც წინ მიგვიძღოდა და აშვენებდა ჩვენ მოგზაურობას, მეორე უცხოელი ქალი ხურჯინით დეაკარით ცხენზე, მესამე ქალი იქნება კაი ცხენოსანიც იყო, მაგრამ კენზე ჯდომა შეეცდა და სულ გვებუზღუნებოდა, მეოთხე ცხენოსანი ქალი გახლდით მე, რომელიც ათ წელიწადში ერთხელ თუ შეეგდებო ცხენზე; მაგრამ ჩვენ კმაყოფილებას საზღვარი არ ჰქონდა. როგორც იყო შეუდექით გზას და ავიცო-

დით კლდე-აღმართზე. სადაც იმერეთისა (ქალის მთის) და ქართლის საზღვარია, იქიდან შესანიშნავი გადასახედა; როდესაც არე-მარე ნისლით არ არის მოცული, თურმე მთელი ქართლ-იმერეთი ხელის გულზე ჩანს, ქუთაისის ქუჩებიც კი გარჩევაო — ამბობენ. ჩვენ, თუმცა ბინოკლით ვუცქერდით ბევრი ვერა და ვინახეთ-რა, რადგან ნისლი იდგა. რაც შეეხება საზღვარს, რომელზედაც დასაბამიდან სულ დავიდარება არის და ყოფილა, ბუნება თითქოს ეხმარება მის გასაზღვრას: მთის მწვერვალი წარმოადგენს ერთ უშველებელ სამანს. რადგან ამ ბოლო დროს რუსულ გაზეთებში ეწერა მაჩაბლების ჩივილ-გოდება, რომ აბაშიძეები გვართმევენ მამულსო, ამაზე მე ჩამოვუგდე ლაპარაკი ოსების პატიცემულ მოწინავე პირებს და იმათაც მიპასუხეს: რომ არა თუ ეს საზღვარი, რომელიც შარშან მაჩაბლების და აბაშიძეების თანხმობით გამოკვლეული და შეწყურებულცი არის, ძველა დროიდან ჩვენც, ახლა სამაჩაბლო ოსები იმერეთის მეფე სოლომონს ვეკუთვნოდით ქალაქდით და მის ბძანებლობის ქვეშ ვიყავითო.

ამ მწვერვალიდან დავეშვით აგრეთ წოდებულ სამაჩაბლოში. თვალწინ წარმოგვიდგა დღა ვაკე; გარშემორტყმული მაღალი, მწვენი მთებით და ყოველგვარ ბუნების შეწინებებით შემკული, რომელზედაც გაშენებულია ოსების სოფელი წონა. ამ სოფლისთვის შესაფერი სახელიც დაურქმევიათ: ეთომ წონა არა აქვს ისეთი ძვირფასიაო. აქ არ მოდის პური, არც სიმინდი, მაგრამ სიმდიდრით არც ერთი სოფელი თურმე არ შეედრება წონას. ჩემ მოგზაურობაში აქ პირველათ დავინახე კოშკი. შეწინერი ხის სახლები უდგიათ, მეტადრე ჩვენი მასპინძლის სახლმა მიიქცია ჩვენი ყურადღება, რომელსაც აშვენებდა: ჩუქურთმით მორთული განიერი ბალკონი, მაღალი დიდრონი ოთახები და ხელოვნურათ გაკეთებული სავარძლები. სუფრა საღვეტეებით და დანაჩანგლით-მორთული მაგიდა დაგვახვედრეს, მაგრამ ჩვენ ჯერ გავემგზავრეთ ერწოს ტბის და ყვირილის სათავის სანახავათ, რომელიც ორი-სამი ვერსის მანძილზეა წონადან. ერწოს ტბის წყალი ლურჯი ანკარაა, სიგრძე აქვს თითქმის ორი ვერსი, სიღრმით იქნება ერთ საყენზე მეტი. ცხენი ვერ გავა შიგ. ნავი ჯერ არავის უცდია. ამბობენ ზამთარში ისე გაყინულია ხოლმე ეს ტბა, რომ ურმებით თუა გადააქეთო. წყალზე დიდ-ძალი ფრინველია, მეტადრე გარეული ინეები, მაგრამ ესენი ისე გაურბიან აღმინანს, რომ მათზე ნადირობა ძნელია. ჩვენთან უცაბედათ მოუხდა წამოსვლა ერთ მონადირეს, მაგრამ დახეთ უბედურებას. ხედავდა ფრინველს, თოფი მხარზე ედო, მაგრამ რომ მოეკლა კიდეც მიძებარი არა ჰყავდა,

რომ წყლიდან გამოეტანა. ჩვენც დაცინოდით და ერთი ორათ ეუმწარებდით დღეს. ამბობენ, რომ ამ ერწოს ტბიდან იღებს სათავეს დაუცხრომელი და დაუნდობელი მდინარე ყვირილა. ვითომ ტბა შედის ერთ დიდ კლდის ქვეშ და ასე ორას ნაბიჯზე მოშორებით დაგვანახეს ამ კლდიდან გამოსული წყალი, რომელსაც თელაან ყვირილის სათავეთ, მაგრამ იქაური ოსები კი მარწმუნებდნენ, რომ სათავე ყვირილისა სოფელ წონას მეორე მხარეს არისო; წყალი ჩამოდის კლდიდან ისეთა შუილ ქუხილით და ყვირილით, რომ სახელი ყვირილა იმიტომ დაარქვესო. ამის გამოკვლევას ეუთობ უფრო მცოდნე კაცებს.

ძალა-უნებურათ უნდა მოეშორებულეყავით ამ შეენიერ ბუნებას. ისე მოხიბლული ვეყავით ამ სანახაობით, რომ არც დალაღე გვეკარებოდა და არც შიმშილს ვგრძნობდით, მხოლოდ უცხოვრმა ქალმა კი ინატრა ჩაი. წამოვედით ისევე წონას დასასვენებლათ. აქ დაგვანებდრა უხვი სადილი ჩვენმა მასპინძელმა, ერთმა შეძლებულმა ოსმა, მოხუცებულმა დოტომ. ამის ოჯახში ითელე-ბა ორმოცი სული. თითონ ტკბილი მოხუცია, ერთი შეილი გამოზდილი ჰყავს გარის საოსტატო სემენარიაში. საზოგადოთ ამ სოფელთ სიმდიდრეს შეადგენს ძროხა, ცხენი, ცხვარი, რადგან საკვები თივა-ბაღახი და ქერი უხვათ აქეთ. აქვე დაგვიხელა ჩვენ ლეღელ-დაკვანი ერწოს სოფლიდან. წონას არა აქვს საყდარი. მოხუცებულები უფრო ოსურათ ლაპარაკობენ. ახალ-გაზდებმა კი თითქმის ყველამ იცის ქართული. რაც შეეხება ახლათ გამოგონილ მათ მწიგნობრობას უნდა გამოეტყდე, რომ რალაც არეულია ოსურ-რუსული ხმოვანები. დარწმუნებული ვარ, რომ მომავალი არ ექნება და როგორც ნაძალადევი თავისთავათ გაქრება. მართალია, ოსური ლაპარაკი და ქართული ერთმანეთისაგან განსხვავდება, მაგრამ როგორც მეზობელი ხალხის ლაპარაკს უფრო შეითვისებენ, რადგანაც ერთმანეთში დიდი დამოკიდებულება და მისეღა-მოსეღა აქეთ. მე მომიხდა ამ ოჯახში ბავშვის მონათელა და როგორც შეეიტყე ოსურ-რუსული ლოცვები იმათისაც ისევე გაუგებარა იყო, როგორც ჩემთვის. ოსებში დედაკაცები უფრო მუშაობენ ვიდრე მამაკაცები. როდესაც ტბიდან ვბრუნდებოდით, გზა გზა ვხედავდით დედაკაცებს, რომლებიც მინ-

დერებში თიბავდნენ. რაც მძიმე და გასაჭირი საქმეა, თურმე სულ ქალების კისერზეა. როდესაც შევედით დოტოს ოჯახში, ქალები სულ არა ჩანდნენ. ეს მაშინვე შევამჩნიეთ და ეუთხარათ, რომ უსათუოთ გეინდა იპათი ნახეა. ისინი ჯერ თავიდან გეშორებდნენ, ამბობდნენ: მინდორში არანაო, მაგრამ როდესაც ჩავაცივდით, წაგეყვანეს დიდ ხის დარბაზში. შუაში ცეცხლაპირას ქალები სადილს გეიშადებდნენ; ზოგი ქადს აცხობდა, ზოგი ხაჭაპურებს. ჩემმა თანამოგზაურ ქალებმა დამიკლავეს და დაუწყეს ხაჭაპურების გამოცხობაში შევლა. ისე ვავებინებდით ერთმანეთს ლაპარაკს, რომ ბოლოს დავეუმეგობრდით ყველას. სადილზედაც, თუმცა ჩვენთან არ ისხდნენ, გვე მსახურებოდნენ, მაგრამ სადღეგრძელოების სმაში მონაწილეობას იღებდნენ. რასაკვირველია, არაყი და ლუდი ყველამ ბლომათ სეეს და მე ცოტა არ იყოს, როგორც ქალაქელი, ვშიშობდი ცუდი შედეგი არ მოჰყოლოდა ამ სმას, მაგრამ ბოლოს შეეიტყე; რომ ოსებმა იშვიათათ იციან თავის დავიწყება და ნადიმობის დამთავრება ჩხუბით. ისეთი ნასიამოვნები წამოვედი იქიდან, რომ მაშინვე განვიზრახე თბილისში დაბრუნება. ცხენით წავედი ჭიათურაში—ამ შავი ქვის ბუდეში. მთელი არე-მარე აქ გაშავებულია, ხალხი არაბებს მიეგვანება, დიდ ძალი მოძრაობაა, ყველა შავ ქვას დაეძებს და თურმე შავი ქვის პოვნა ადვილიც ყოფილა...

ამით გათავდა ჩემი ცხენით მოგზაურობა. უნდა რკინის გზით წამოვსულიყავე შორაპანში. ამ ვიწრო გზას, რომელიც შეიქვისთვის უფრო არის ვიდრე ხალხისთვის, ჯობია ვეწოლო ბეწვის გზა. მარტოს კი არ არის საჩივრელი, რომ შავ-ქვას აყრიან თავზე მგზავს, თითონ ხალხის მატარებელიც ძველი და უეარგისია. სანამ ერთა სადგურიდან მიხვალთ მეორემდე, სული აღარ გრჩებათ შიშით. გველივით, კლაკენით მიდის გრძლათ შავი კოლოფები და ჰკონია კაცს, რომ ეს-ეს არის უფსკრულის მსხვერპლათ ვიქცევით. მართლაც, ჩვენ რომ მივედიოდით ერთბაშათ მოისმა ტყაცუნთ, შეინძრა ძალზე მატარებელი, ხალხი წამოცვინდა ადგილიდან, ამ დროს მატარებელიც შედგა, ვიკითხე რა ამბავია-მეთქი და დანჯათ მიასუსეს მუდამ იქ მოსიარულე ხალხმა: კინალამ ჩავარდით ხრამში. ეს პირველი და უკანასკნელი არ იქნებოდა, ვაგონები ძველია და სანამ ერთი უხედე-

რება არ მოხდება და არ დინსტრუქცია, არ გამოცვლიანო, ახლაც ერთ ევაგონს, სიძველით მოცედა რკინებო. შორაპანში რომ მიედით, ზოგიერთ პარაკლისის გადახდა უნდადო, მაგრამ აქ სულის მოსაბრუნებლათაც წყალი ძნელი საშოვარი იყო, თუმცა ბათომის მატარებელს ორ საათზე მეტს ველოდით.

ვინმე კალი.

საქველ-მოქმედო საქმე.

ნო რედაქტორო! უმორჩილესათ გთხოვთ გამოაცხადოთ თქვენ პატივცემულ გაზეთ „კვალში“, შემდეგი: განსვენებული იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელის სახელზე სტიპენდიის დასაარსებლათ შექოწირეს დაბა ცაგერიდან (ლენხუმის მახრა) შემდეგ პირთ: 4 მან.: იოს. ხოცოვარმა. 3 მან.: ანტ. ხაბურზანიამ, იოს. ჯინორიძემ, ვას. კეგამომა, ალ. ბაქრაძემ, არშ. ასრიბეკომა, ილ. ჯაჯანიამ, სარდ. დალაქიშვილმა 2 მან.: ლეონ. კლდიაშვილმა, ალ. მდივანმა, დავ. ნაზარომა, ივ. ჩიქოვანმა, ნიკ. კუპრაშვილმა. 1 მან.: მიხ. ჩიკვაიძემ, ა. ნოდამ, პეტ. ასათიანმა, დ. ცვარიანმა, სარდ. ბერიძემ. სულ 40 მან.

დ.გ. გ. ცაგარეშვილი.

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წიკთელისა.

განცხადება

სასწავლებელი გიორგი შუხანოვისა.

(მუხრანის ქუჩა, ქერივი ყორღანოვის სახლი, № 12, ქალაქის სამკურნალოს პირდაპირ.)

უმაწვალებს მიიღებენ 27 აკვისტოდან, სწავლა კი დაიწება 4 ენკენისთვეს.

(2 — 1)

საკომერციო კურსები

ქალებისსა და ვაჟებისათვის

(წელი შეთოსმეტე)

კურსების დანიშნულება ის არის, რომ სპეციალური საკომერციო განათლება შესძინოს მსურველთ, როგორც ქალებს, ისე ვაჟებს და მოამზადოს ვარჯიშობის შემწერობით ანგარიშის დახელოვნებით მკოდნენი.

სწავლის გათაებას შემდეგ ატესტატები ეძლევათ. 1896—97 სამოსწავლო წელს შემდეგი საგნები იქნება სასწავლებელი: 1) საკომერციო ეკონომია, 2) საკომერციო ანთიმეტია, 3) პუსგალტერია მარტივი, ორკეციც და საბანკო, 4) ანთიმეტია სახანგადმო იოთესო, 5) საკომერციო მიწერ მოწერა, 6) საგაჭრო და სათამაშეო წესდებანი, 7) მსწრაულ-წერა და წერა გაჭრული და შნობანი (исправление дурного почерка).

სწავლა დაიწყება 16 სექტემბრიდან. ახლათ შემომსელებლათ მიღება დაწყება 2 სექტემბრიდან. ყოველ დღე დილის 10 საათიდან თერთმეტამდე და საღამოს 4 საათიდან 8 სათამდე, კურსების სადგომში სახლი ალე სანდრე ფეიდლონოვისა № 9, სერგიეისა და ნაგონის ქუჩაზე, აფთაქის პირდაპირ.

პროგრამები და წესები კურსებისა უსასყიდლოთ შეიძლება მიიღოს მსურველმა კურსების სადგომში და ძმათა წოვიანოების საბანკორო კანტორაში, სიონის ქუჩაზე.

ენც ქალაქს გარეშე ცხოვრებს, შეუძლია წერილით მიმართოს კურსების დამაარსებელს მ. მანუელისს, ტულიოში.

(12 — 6)

ახალი წიგნები იაკობ გომეზაშვილისა

მოსავლის მცველნი, ანუ სასარგებლო ცხოველები და ფრინველები, იყრობს აღწერას თხოვეტის ცხოველისსა, ოც-და-ხუთი სურათით. იუიღება დამკვეთელთა წგნის მაღაზიეში: თბილისში წერა-კითხვის საზოგადოების მაღაზიაში, ქუთაისში ჭილაძის, სეიფურლის და ბეჟანეიშვილის მაღაზიეში; ახალ-სენაკში, ოზურგეთს და ბათუმში თავართქილაძის მაღაზიეში, ფსი ყველგან ერთი ახაზი.

Разборъ учебныхъ руководствъ по русскому языку: Родного Слова Ушинскаго, Русской Речи Вольера, Курса Русскаго языка Левитскаго, Русской Речи Чернявскаго, а также гარდა წიგნში მოთავსებულია კიდევ ორი სხვა წერილი, Учебный планъ Инородческой школы и Курсъ начальной Кавказской школы, იუიღება იქვე, — ფსი ათი შაური. —

(6 — 5)